

УДК 821.161.2:811.161.2

ФРАЗЕОЛОГІЯ ТВОРІВ М.М. КОЦЮБИНСЬКОГО ДЛЯ ДІТЕЙ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Буц Н.В.

*Кримський науково-методичний центр управління освітою АПН України і ТНУ
ім. В.І. Вернадського, м. Сімферополь, Україна*

*У статті розглядаються функції фразеологізмів у творах М. Коцюбинського
для дітей.*

*Ключові слова: лінгвокультурологія, фразеологізм, крилаті слова, опорні
слова*

Актуальність. Визначаючи місце М.М. Коцюбинського в історії української літератури і української літературної мови, О.І. Білецький відзначає, що “нове в історії української прози кінця ХІХ віку починається з М. Коцюбинського; в його сильній і оригінальній творчості найбільше повно проявилось багатство ідейного змісту, художня самобутність української літератури цього періоду” [2, с. 60]. Аналіз мовної особистості як об’єкта лінгвістичних досліджень передбачає виявлення філософсько-світоглядних передумов, етнонаціональних особливостей, соціальних характеристик, історико-культурних періодджерел та ін. М. Коцюбинський, будучи захисником загальнонародної української мови, виступав за поступове злиття західної («галицької») і східної («української») норм і «вироблення одностайної літературної мови» [9, с.46], тобто за створення єдиних літературних норм мови. Про мову творів письменника писали Л.С. Паламарчук [10], В.П. Дроздовський [6], В.М. Борщевський [4], Г.П. Калиниченко [7], В.Й. Горобець [5] та ін. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю спеціальних праць, присвячених вивченню мови творів М. Коцюбинського для дітей.

Мета роботи передбачає: у творах М.М. Коцюбинського для дітей («Харитя», «Ялинка», «Хо», «Маленький грішник») виділити фразеологічні одиниці, проаналізувати особливості використання їх автором у творах, з’ясувати їх роль у реалізації творчого задуму письменника. Методи дослідження – зіставно-порівняльний і описовий.

Постановка проблеми. Важливим джерелом розвитку літературної мови є, як відомо, переклади з інших літератур, на що вказував М. Коцюбинський [IV, с.244] та інші. Близько 60% фразеологічного складу української мови – ФО спільнослов’янського фонду. Вони різноманітні за звучанням, структурою, походженням, сферою вживання. За даними Ю.П. Солодуба, функціонально-семантична група ФО російської мови «назва якісної оцінки особи» (*стреляный воробей, белая ворона* и под.), яка складається із 470 одиниць, має найбільш тісні і глибокі структурно-типологічні зв’язки з українською фразеологією – 318 еквівалентів, 65 фразеологічних одиниць російської мови мають близькі образно-семантичні паралелі тільки в українській мові [1, с.107]. На жаль, відсутні кількісні дані про співвідношення між різними структурно-семантичними, граматичними, стилістичними типами ФО в окремих і різних мовах, „про порівняльну частоту застосування тих чи інших відповідностей ідіомам при перекладі з однієї мови на іншу...” [11, с. 162].

Використання фразеологізмів у художніх творах зумовлене не тільки широкими стилістичними можливостями. Як вказує І.К. Білодід, „... вживання фразеологізмів передусім підказується необхідністю точної і гострої, економної передачі змісту відпрацьованими і наявними в даній національній мові спеціальними засобами, якими досягається виразний лаконізм, незрівняний лаконізм і т.д. Колоритність і жвавість висловлення, яка створюється вживанням фразеологізмів, є лише супровідною стороною основного завдання мови-повідомлення” [3, с. 17]. Фразеологізми в творах М. Коцюбинського для дітей виражають певні явища, дії, процеси, характеризують стосунки між людьми, їх настрій, почуття, переживання. Наявність фразеологізмів не тільки збагачує мову, а й надає їй яскравого національного колориту. Існує специфіка дитячої літератури, оскільки автор має враховувати особливості сприймання художнього твору неповнолітнім читачем. Широке і активне функціонування ФО в мові творів М. Коцюбинського для дітей:

- *Хо йде далі, не маючи втоми, не вважаючи на глуху ніч* [8, с.29]. (*Глуха ніч* має значення – дуже темна ніч, безпросвітна пільма).

- *Гав не лови! – раптом штирхнув Гаврило під бік Дмитрика*» [8, с.17]. (*Ловити гав* – бути неуважним).

- *Умерла людина – поховали її тихенько... – і розійшлися тихенько по хатах, не тремтячи за власну шкуру* [8, с.42] (*За власну шкуру боятися* має значення турбуватися про своє життя, власний спокій, дбати лише про особисті інтереси).

- *Проси ще, та не лінуєсь, кривись добре, як середа на п'ятницю, та приказуй жалібно...* [8, с.17] (*Як середа на п'ятницю* має значення – скривитися жалісливо).

- *Адже давно вже рішила я почати нове життя. І почну, і кінець на тому, і нічого мислити...* *Кораблі спалено...* [8, с.33] (*Кораблі спалити* – знищити можливість для відступу).

- *Макар Іванович Ліжко встав, мабуть, із ліжка лівою ногою, бо так йому сьогодні не по собі щось, усе його дратує, усе турбує* [8, с.36] (*Устати на ліву ногу* – безпричинно бути в поганому настрої).

- *А що там хтось стогне, хтось пропадає – заплююцяти очі, затуляти вуха, як робить більшість, – і моя хата скраю...* [8, с.34]. (*Хата (моя, твоя, наша, ваши) скраю* – про непричетність до чогось, невтручання, небажання мати справу).

- *Там такий гарний панич сватає, хоч води напиєсь: чорнявий, а очима так і грає...* [8, с.34] (*Хоч води напиєсь (з лиця)* – про чепурну, красиву людину).

- *Макар Іванович, наляканий, зрошений циганським потом, брехав...* [8, с. 36] (*Циганський піт* – дроз, тремтіння від страху чи холоду).

- *Макарові Івановичу аж в очах потемніло, аж у п'ятах похололо...* [8, с.40] (*В очах потемніло* – комусь стає погано, млясно від слабості, хвилювання і т.ін.).

- *Хіба я не казала вам, матінко, що добрий бог дасть вам здоров'я і pomoже зібрати хліб? Хіба не на моє вийшло?* [8, с.9] (*Не на моє вийшло* – сталося не так, як твердив, говорив, передбачав).

Як бачимо, фразеологізми широко використовуються автором у художніх творах, збагачуючи мову персонажів елементами емоційності, образності з певною стилістичною метою. За своїм походженням вони переважно є народними, взятими з загальнонародної розмовної мови. Особливістю фразеологізмів є те, що вони не тільки називають окремі дії, вчинки, явища, а й характеризують їх, надають мові яскравого національного колориту.

Висновки. Спостереження над мовою творів для дітей М.М. Коцюбинського дає підстави зробити висновок, що в цьому жанрі художньої творчості він був неперевершеним. Панас Мирний писав про «Харитю» у листі від 3 січня 1998 року: «Прочитав я її [«Харитю»] та й не стямився! У такій невеличкій приповідці та такого багато сказано! Та як сказано! Чистою, як кринична вода, народною мовою, яскравим, як сонячний промінь,

малюнком; невеличкими, домірними нарисами, що розгортають перед очима велику – безмірно велику – картину людського горя, краси світової, виявляють глибину думок, таємні поривання душі, заботи невеличкого серця!.. Та так тільки справжній художник може писати!». М.М. Коцюбинський, прислухаючись і придивляючись до живої народної мови, беручи її за основу, а не книжну «часто-густо покалічену та занечищену», і розвиваючи прогресивні традиції літературних мовних стилів, ставить слово на службу українському народові. Фразеологізми є органічною і невід'ємною художньо-композиційною деталлю змалювання образів і ситуацій в творах для дітей. Вони зрозумілі маленьким читачам, для яких написані. До мови своїх творів М.М. Коцюбинський ставився з великою творчою відповідальністю: «Врешті не те мене тривожить, що я так мало написав, а те, що написане, не вдовольняє мене, ще треба б краще обробляти й виконувати речі, бо важна не кількість, а якість» [9, с. 322].

Список літератури

1. Алексеевко М.А. Фразеология ленинской речи и способы ее перевода. – Львов: Изд-во при Львовском гос. ун-те, 1989.
2. Белецкий А.И. Украинская классическая проза. – Украинские повести и рассказы в трех томах. – Т.1 – М.: Просвещение, 1954.
3. Білодід І.К. Могутнє джерело збагачення української літературної мови // Лексикографічний бюлетень. – Вип. 2. – 1952.
4. Борщевський В.М. Вивчення творчості Михайла Коцюбинського в школі. – К.: Радянська школа, 1975.
5. Горобець В.Й. За прекрасну мову й велику літературу // Українська мова й література в школі. – 1989. – № 11.
6. Дроздовський В.П. Дослідження стилю Коцюбинського М.М. за рукописною спадщиною // Мовознавство. – 1973. - № 4.
7. Калиниченко П.П. Вивчення стилю М.Коцюбинського в 9 класі. – Михайло Коцюбинський у школі. – К.: Радянська школа, 1966.
8. Коцюбинський М. М. Подарунок на іменини. – К.: Веселка, 1989.
9. Коцюбинський М.М. Твори в семи томах. – Т.5. – К.: Наукова думка, 1974.
10. Паламарчук Л.С. Лексическая синонимика в произведениях М.М.Коцюбинского. – АКДК, 1953.
11. Рецкер Я.И. Задачи сопоставительного анализа переводов. –.: Теория и критика перевода / Отв. Ред. Б.А.Ларин. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1962.
12. Фразеологічний словник української мови. У 2-х книгах. – К.: Наукова думка, 1993.

Буц Н.В. ФРАЗЕОЛОГИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ М.М. КОЦЮБИНСКОГО ДЛЯ ДЕТЕЙ В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

В статье рассматриваются функции фразеологизмов в произведениях М. Коцюбинского для детей.

Ключевые слова: лингвокультурология, фразеологизм, крылатые слова, опорные слова

Buts N. V. PHRASEOLOGY OF PRODUCTS OF M.M.KOTSUBINSKIY FOR CHILDREN IN LINGVOCULTUROLOGICAL ASPECT

In clause the lexicological and phraseological characteristic of synonyms in M Kotsubinskiy's children literature is offered.

Key words: lingvoculturology, a phraseological unit, catchwords, basic words

Поступила до редакції 07.02.2007 р.